

Bygge och Bo

Bakgrund

På initiativ av Stockholms Byggnadsingenjörsväsende och i samarbete med Lidingö stad anordnades 1925 en bostadsutställning med namnet "Bygge och Bo". Utställningen föregicks av en arkitekttävling om utformningen av området. Sven Markelius vann tävlingen med sitt förslag, med mottot "Ryggen mot världen – näsan mot härden".

Enligt Sven Markelius själv utgör förslaget "ett försök att hävda moderna trädgårdsstadssynpunkter inom ett område redan uppdelat av ett vägnät enligt föråldrade grundsatser" (Byggmästaren, häfte 19, 10 okt 1925).

Krisåren efter första världskriget kom att bli en vändpunkt i svenskt bostadsbyggande. Nyttänkande och experimenterande under den här tiden, i reaktion mot osunda bostäder och trångboddhet, lade grunden för kommande svenskt bostadsbyggande. Det sociala innehållet med frågor om trångboddhet och ekonomi var en viktig del i bostadsdebatten i vilken propagerades för välplanerade och sunda bostäder. Bland annat kom köken att vara i fokus för intresset. Dessa skulle planeras för att vara rationella och praktiska.

Bygge & Bo-utställningen på Lidingö kom att bli den mest uppmärksammade av utställningarna. Här var dock de sociala frågorna underordnade. Markelius intresserade sig främst för de estetiska och idémässiga aspekterna.

Markelius kritiserade den samtida stadsplanekulturen. I motsats till det rådande villastadsidealet skapade han ett slutet stadsrum och en mer ordnad miljö efter mönster från 1800-talets välplanerade småstadsbebyggelse.

Beskrivning av området

Genom området löper en central gata, Villavägen, där husen ligger placerade parvis mitt emot varandra och med långsidorna mot gatan. De är något indragna från gatan med en planterad förgård mellan gata och byggnad. Villavägen, som mynnar ut i en torgbildning, används inte för genomfartstrafik.

Villavägen är omgiven av symmetriskt placerade villor med en smal remsa förgårdsmark. Villorna har tydliga socklar, putsade fasader och sadeltak.

Det grusbelagda torget, som idag i sin norra del i huvudsak fungerar som parkeringsplats, var ursprungligen tänkt som lekplats. Kring torget placerades fem hus. Två av dessa ligger placerade något högre i terrängen; på en terrass.

Det inre grusbelagda torget i Bygge och Bo.

Från torget leder en gångstig, med plank på ömse sidor, österut mot ännu ett torg. Här fanns ursprungligen affärer och kafé. Från torget börjar nästa bostadsgata, Vapenstigen, med liknande utformning som Villavägen.

Bygge och Bo, handelstorget

Anläggningen präglas av symmetri där det enskilda huset underordnar sig det arkitektoniska huvudmotivet. Villorna är slutna mot gatan, eller torget, men öppnar sig mot trädgårdssidan dit entrén också är förlagd. Områdets slutna miljö förstärks av planken som omgärdar trädgårdarna. Planken och husens placering nära eller direkt i gatuliv har resulterat i väl tillvaratagna privata tomter. Tomterna fungerar

som en förlängning av bostaden - ett rum under bar himmel. Enligt illustrationer till tävlingsförslaget var trädgårdarna strikta, barockinspirerat utformade. Idag finns ingen sådana trädgård bevarad.

Arkitekturen är tydligt estetiserande med dekorativa klassicerande detaljer.

Beskrivning av bebyggelsen

Byggnadernas utformning präglas av såväl klassicismens stilideal som av ett medeltida asymmetriskt formspråk, men man kan även ana det kommande 30-talets stiliserade och renodlade arkitektoniska uttryck. De långsträckta och smala byggnadsvolymer med flacka sadeltak är i en eller två våningar. Byggnaderna har en stram, enhetlig och väl sammanhållen arkitektur sparsamt men stilistiskt dekorerad. Fasaderna var ursprungligen putsade i rena, entoniga och ljusst varma kulörer; brunt, brungult, grått, gråblått, rött, etc. Det som återfunnits av ursprunglig puts har varit av grövre struktur. Socklarnas bärande funktion markerades med en mörkare färgvalör. Fönster och dörrar omgavs av klassicerande ornamentik. Fasaderna smyckades med runda medaljonger i färg mot vit bakgrund samt i vissa fall med balusterräcken kring fönsterdörrar och terrasser.

De dekorativa elementen på fasaderna är betydande för arkitekturen, tex fönsteromfattningar och balkongräcken.

Sammanfattande värdering

Området Bygge och Bo utgör en särskilt värdefull kulturmiljö. Utställningsområde som planerades och uppfördes till Stockholms byggnadsingenjörers utställning "Bygge och Bo" 1925, som i planstruktur och bebyggelsens formspråk utgör ett konsekvent genomfört exempel på 1920-talsklassicism. I sin gestaltningsmässiga reaktion mot det tidiga 1900-talets villaförstäder återspeglas bomässans experimentella och framåtsyftande roll. Samhälls- och socialhistoriskt är området betydelsefullt som uttryck för den bostadspolitiska utveckling som initieras under 1920-talet. Bebyggelsen håller mycket hög konstnärlig och arkitektonisk kvalitet. Byggnaderna är olika till gestaltningen, där flera olika arkitekter har ritat husen, men underordnar sig det gemensamma temat. Material samt detaljeringsnivå är av mycket hög kvalitet.

Området är av Riksantikvarieämbetet utpekat som riksintresse för kulturmiljövården. Områdets gränsdragning i kulturmiljöprogrammet överensstämmer med Riksantikvarieämbetets gränsdragning av riksintresseområdet.

Området är utpekat som värdefull kulturmiljö i "Lidingö – kulturhistoriska miljöer", (Stockholms länsmuseum, 1990).

Karaktärsdrag

Stadsbild

- Den stränga symmetriska anläggningen, där det enskilda huset helt får underordna sig det arkitektoniska huvudmotivet
- Två axlar löper genom området. 1 En syd-nordlig axel (Villavägen) vilken medger ett långsträckt perspektiv som fortsätter via det grusade och trädplanterade "inre torget", kring vilka husen ligger i gatulinjen, förbi trappan, skulpturen, terrassen och vidare norrut. En öst-västlig axel från "handelstorget" via en grusad gränd till det "inre torget"
- Plank som sammanbinder husen, sluter gaturummet och kringgårdar avskilda privata trädgårdar
- Lätta spaljéer mellan trädgårdar och omkringliggande gator
- Stenmur som avgränsar det "inre torget" mot fastigheterna norrut
- Öppna gröna trädgårdssytor framför husen längs Villavägen och Vapenstigen

Generellt för byggnaderna

- Byggnadsvolumernas geometriska grundform (högresta tvåvåningsbyggnader respektive långsträckta envåningsbyggnader) framhävs medan dekoren reduceras Tydligt klassicerande geometriskt formspråk.
- Smala huskroppar, släta fasader, sex-, och fyrdelade fönster i fasadliv - inte helt regelbunden fördelning av fönstren på fasaderna, enstaka dekorelement, flacka tak.
- Symmetriskt placerade fönster mot gatan som består av lufter med tre rutor per båge och asymmetriskt placerade tvåluftade fönster mot gårdssidan och entrégaveln
- Putsade fasader i rena, entoniga och ljust varma kulörer; brunt, brungult, grått, gråblått, rött, etc. En grövre ursprunglig puts finns belagd (Pilspetsen 5)
- Symmetriskt placerade fönster mot gatan som består av lufter med tre rutor per båge och asymmetriskt placerade tvåluftade fönster mot gårdssidan och entrégaveln
- Entrépartier som varierar med de olika byggnadstyperna
- Dekorativa klassicerande element som frontoner, festonger, kornischer, gesimser, triglyfer och metoper.
- Flacka takfall, utan takfallsfönster, belagda med rött lertegel
- Utstickande takfot
- Takfris på vissa hus
- På vissa hus återfinns dekorband i underkant fönster, ex-vis på Hullingen 1 och 3
- Markerade socklar i annan kulör än husen i övrigt
- Smidesdetaljer

Råd och riktlinjer

Förutom vad som anges i Lidingös kulturmiljöprogram Del 1 gällande vård och underhåll av byggnader ges följande råd:

- Befintlig symmetrisk gatustruktur med två gatuaxlar ska värnas. Områdets bör bibehålla sin utformning mot gaturummet avseende byggnadernas placering på tomten, volymverkan och fasadmateriell.
- Byggnadernas ursprungliga arkitektoniska och konstnärliga uttryck ska bevaras och vara vägledande vid renovering, om- och tillbyggnad bör undvikas. Äldre byggnadsdetaljer ska värnas, exempelvis fönster, dörrar samt klassicerande element i originalutförande. Tidstypisk färgsättning ska vara vägledande vid ommålning.
- Området bör inte förtätas ytterligare och äldre bevarade tomter bör inte avstyckas.
- Området bör fortsatt präglas av grönska i form av äldre uppvuxna träd, fruktträd, bärbuskar och gräsytor. Välbevarade trädgårdar med en gestaltning som knyter an till bebyggelsens äldre karaktär bör bevaras, t. ex. växtlighet, staket/murar och grusade/stenbelagda gångar.
- Miljön som helhet är känslig för förändringar och antikvarisk sakkunnig bör medverka vid ändringar som påverkar det kulturhistoriska värdet.